

Σχεδιάζοντας προσωπογραφίες στο μάθημα των Εικαστικών: Πρόταση εκπαιδευτικού προγράμματος

Αναστασία Φακίδου

Σύμβουλος Εκπαίδευσης Π.Ε. Μαγνησίας
anfakidou@gmail.com

► ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση της δομής και του περιεχομένου ενός προγράμματος για τη διδασκαλία των Εικαστικών τεχνών σε μαθητές/τριες Ε' & ΣΤ' δημοτικού με θέμα τη σχεδίαση προσωπογραφίας. Θεωρητικό πλαίσιο αποτελούν το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών των Εικαστικών για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, οι αρχές της Παιδαγωγικής του Οπτικού Πολιτισμού (Visual Culture Pedagogy) και το μοντέλο γνωσιακών διαδικασιών Μάθηση μέσω Σχεδιασμού. Το πρόγραμμα δομείται βάσει του νέου Προγράμματος Σπουδών των Εικαστικών για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, βάσει των τριών πτυχών (δημιουργική πράξη, συνάντηση με έργα τέχνης, σύνδεση με τη ζωή) και επτά θεματικών πεδίων (Μορφές εικαστικών τεχνών-σχέδιο, Μορφικά και δομικά στοιχεία-φωτοσκίαση, Θέμα-πορτρέτο, Έργα τέχνης και δημιουργοί, Κριτική έργων, Οπτικός γραμματισμός-ανάγνωση εικόνων, Εικαστική διερεύνηση ιδέας-εικαστικό σημειωματάριο). Το πρόγραμμα αποβλέπει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων (α) στη σχεδίαση προσωπογραφιών, (β) στη διερεύνηση προσωπικών ιδεών και τον αναστοχασμό επί της δημιουργικής διαδικασίας μέσω εικαστικών σημειωματάρων, (γ) στην αναγνώριση διαφορετικών τεχνοτροπιών στην απόδοση προσωπογραφιών στην ιστορία της τέχνης, (δ) στην ερμηνεία έργων τέχνης-προσωπογραφιών, (ε) στην αποδόμηση προσωπογραφιών της δημοφιλούς κουλτούρας, (στ) στην περιήγηση σε πινακοθήκες (επιτόπιες και εικονικές επισκέψεις) για τη διερεύνηση-μελέτη προσωπογραφιών.

Λέξεις-κλειδιά: Εικαστική Εκπαίδευση, Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα, Προσωπογραφία.

► ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η προσωπογραφία είναι η απεικόνιση προσώπου στις εικαστικές τέχνες (π.χ. ζωγραφική, γλυπτική, φωτογραφία).

Ο ρόλος της προσωπογραφίας στον χρόνο και στην εκάστοτε κοινωνία διαφοροποιήθηκε από τις σπηλαιογραφίες της προϊστορικής εποχής έως σήμερα, καθώς επηρεάζεται από τις ιστορικές, πολιτικές, πολιτιστικές συνθήκες και τις καλλιτεχνικές αξίες της εποχής (Cumming, 2009). Για παράδειγμα η άνθιση της προσωπογραφίας κατά την αναγεννησιακή περίοδο αντανάκλα την πίστη του ατόμου στις δικές του δυνάμεις, αλλά και το ενδιαφέρον για την ανάδειξη της προσωπικότητάς του. Ο Boudelaire (1986: 330) αναφέρει ότι για τη δημιουργία μιας προσωπογραφίας «ο καλλιτέχνης είδε ό,τι είναι ορατό και στη συνέχεια μάντεψε ό,τι ήταν κρυμμένο κάτω από το πρόσωπο». Ωστόσο, κατά την νεωτερική εποχή η προσωπογραφία μιλά «περισσότερο για τον ζωγράφο, παρά για την προσωπικότητα του μοντέλου» (Λαμπράκη-Πλάκα, 2001: 112). Κατά την μετανεωτερική εποχή το καθολικό φαινόμενο της ψηφιακής αυτοφωτογράφισης (selfie) μέσω κινητού τηλεφώνου και η κοινοποίησή

της μέσω της κοινωνικής δικτύωσης ερμηνεύεται ως τρόπος κατασκευής κοινωνικής ταυτότητας και ως χώρος κοινωνικής δράσης και διάδρασης, αλλά και ως πρακτική που επηρεάζει την αυτοεικόνα του ατόμου και τις σχέσεις του στην πραγματική ζωή (Πασχαλίδης, 2019).

Η προσωπογραφία αποτελεί θέμα και κειμενικό είδος (genre) αναπαράστασης που συμπεριλαμβάνεται στα Προγράμματα Σπουδών των Εικαστικών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης (ΥΠΑΙΘ, 2023).

Στις τελευταίες τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς τα παιδιά διέρχονται τα διάφορα στάδια αισθητικής ανάπτυξης, ενισχύεται η επίγνωσή τους για την απόδοση της ανθρώπινης μορφής (στάδιο ψευτο-ρεαλισμού). Η σχεδιάσή της αποτελεί μέσο διαπροσωπικής επικοινωνίας, μάλιστα το κεφάλι με όρους αναλυτικούς συμβολίζει το εγώ. Η δεξιοτεχνία στην αναπαράσταση λειτουργεί για τα παιδιά ως πηγή και κριτήριο αισθητικής ικανοποίησης ή δυσaréσκειας αναλόγως εάν η απόδοση είναι ρεαλιστική ή μη ρεαλιστική (Chapman, 1993).

Σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση της δομής και του περιεχομένου ενός προγράμματος για τη διδασκαλία των Εικαστικών τεχνών σε μαθητές/τριες Ε' & Στ' δημοτικού με θέμα τη σχεδίαση προσωπογραφίας.

► ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας αποτελούν οι αρχές της Παιδαγωγικής του Οπτικού Πολιτισμού (Visual Culture Pedagogy) και το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών των Εικαστικών για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (ΥΠΑΙΘ, 2023), ενώ για τη διδακτική μεθοδολογία η Μάθηση μέσω Σχεδιασμού (Kalantzis & Cope, 2012).

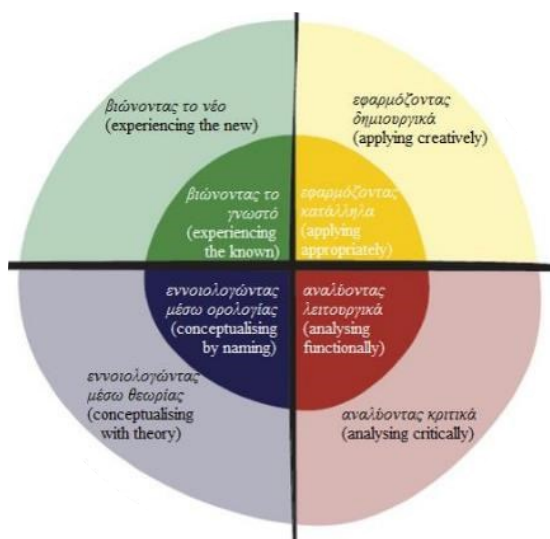
Η Παιδαγωγική του Οπτικού Πολιτισμού συνιστά νέο Παράδειγμα της εικαστικής εκπαίδευσης (Duncum, 2009), ως απόρροια της μετανεωτερικής τέχνης και της ανάγκης κοινωνικού προσανατολισμού της διδασκαλίας των εικαστικών (Schonmann, 2016). Προωθείται η διεύρυνση του είδους και των μορφών των πολιτισμικών έργων που μελετώνται (έργα καλών τεχνών και έργα της δημοφιλούς κουλτούρας) διότι θεωρείται ότι η κριτική διερεύνηση των έργων του ευρύτερου οπτικού πολιτισμού είναι καταλληλότερος τρόπος να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες τη σημασία του και να στοχαστούν επί της επίδρασής του στην σκέψη τους (Freedman & Stuhr, 2004; Duncum, 2005). Η διδασκαλία προτάσσει ως κυρίαρχο στοιχείο τον στοχασμό των μαθητών/τριών επί των προσωπικών και κοινωνικών ιδεών και βιωμάτων, τη διερεύνηση κοινωνικών ζητημάτων (issues) που έχουν ενδιαφέρον και αξία για αυτούς, ενώ ακολουθεί η διερεύνηση υλικών, τεχνικών ή μορφών τέχνης (Sullivan, 2002; Freedman, 2003; Marshall, 2005; Duncum, 2006; Staikidis & Higgins, 2006). Αποσκοπεί να κατανοήσουν τον εαυτό και την ταυτότητά τους μέσω της δημιουργίας των εικαστικών τους έργων και να καλλιεργηθούν ως υπεύθυνοι και ενεργοί πολίτες (Freedman & Stuhr, 2004) προβαίνοντας σε κριτική ανάλυση των ιδεών που είναι ενσωματωμένες σε κάθε πολιτισμικό έργο (Freedman, 2003) και συμμετέχοντας σε κοινωνικές δράσεις (Darts, 2006). Ως μέθοδοι κριτικής ανάλυσης των έργων του οπτικού πολιτισμού προτείνονται η σημειωτική ή/και η κοινωνική σημειωτική ανάλυση (Duncum, 2006; Kharod, 2006; Plummer-Rohloff, 2006; Savage, 2006; Wightman, 2006; Rose, 2007). Οι Freedman & Stuhr (2004) διευκρινίζουν περαιτέρω ότι στην ανάλυση των έργων απορρίπτεται η φορμαλιστική ανάλυση με βάση τα στοιχεία και τις αρχές του σχεδίου, και προωθείται η ανάδειξη του συμβολικού νοήματος των στοιχείων

και της συμβολικής τους χρήσης στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο (Φακίδου, 2021).

Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών των Εικαστικών για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (ΥΠΑΙΘ, 2023) δομείται βάσει τριών πτυχών: δημιουργική πράξη (παραγωγή μορφών και νοημάτων μέσα από την εικαστική πράξη), συνάντηση με το έργο (αντίληψη, ερμηνεία και απόκριση στις εικαστικές τέχνες), σύνδεση με τη ζωή (συσχέτιση ιδεών, νοημάτων και έργων με το πλαίσιό τους) οι οποίες εκτείνονται σε δέκα Θεματικά Πεδία που συνιστούν σε βασικές ιδέες των εικαστικών. Συγκεκριμένα, τα δέκα Θεματικά Πεδία είναι: (1) Μορφές εικαστικών και εφαρμοσμένων τεχνών, υλικά, μέσα και τεχνικές, (2) Μορφικά και Δομικά στοιχεία, (3) Θέματα, Περιεχόμενο και Νόημα, (4) Οπτικός και Υλικός Πολιτισμός: έργα τέχνες και δημιουργοί, (5) Εισαγωγή στις αισθητικές αξίες και την κριτική έργων, (6) Οπτικός και Υλικός Πολιτισμός-απλά στοιχεία οπτικού γραμματισμού, (7) Δημιουργική Ιδέα και Εικαστική Διερεύνηση, (8) Τέχνη, Αειφορία και Περιβάλλον, (9) ΤΠΕ και Εικαστική Παιδεία, (10) Εικαστική Παιδεία και ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και αξιών.

Το κάθε Θεματικό Πεδίο συμπεριλαμβάνει επιμέρους Θεματικές Ενότητες (εξήντα δύο συνολικά). Το περιεχόμενο κάθε εκπαιδευτικού σεναρίου επιδιώκεται να αφορά και στις τρεις πτυχές και να συνδέει διάφορα Θεματικά Πεδία-Θεματικές Ενότητες του Προγράμματος Σπουδών.

Η Μάθηση μέσω Σχεδιασμού (Learning by Design) των Kalantzis και Cope (2000; 2001; 2012), αφορά σε τετραμερές μοντέλο παιδαγωγικών προσανατολισμών/γνωσιακών διαδικασιών (Εικ. 1) το οποίο συμπεριλαμβάνει τις διαδικασίες: βιώνοντας (experiencing), εννοιολογώντας (conceptualising), αναλύοντας (analysing) και εφαρμόζοντας (applying) (Cope & Kalantzis, 2008: 17-19). Ειδικότερα, η διαδικασία «βιώνοντας» συμπεριλαμβάνει την ενασχόληση των μαθητών/τριών με δραστηριότητες αρχικά μέσω γνωστών και κατόπιν μέσω νέων εμπειριών. Η διαδικασία «εννοιολογώντας» συμπεριλαμβάνει αφενός τη χρήση μεταγλώσσας που χρησιμοποιούν τα διάφορα συστήματα νοηματοδότησης (ομαδοποίηση πραγμάτων σε κατηγορίες) και αφετέρου τη θεωρητικοποίηση μέσω της αναζήτησης ομοιοτήτων/διαφορών (συγκρότηση γενικεύσεων, αφαιρετικών σχημάτων). Η γνωσιακή διαδικασία που αναφέρεται στο «αναλύοντας» συμπεριλαμβάνει αρχικά τη λειτουργική ανάλυση (συναγωγή συμπερασμάτων βάσει επαγωγικών ή παραγωγικών διαδικασιών, εντοπισμός αιτίας και αποτελέσματος), και ακολούθως την κριτική ανάλυση (π.χ. αξιολόγηση της προσωπικής οπτικής και της οπτικής των άλλων, αποκάλυψη στερεοτύπων ή όσων αποσιωπώνται). Η διαδικασία «εφαρμόζοντας» σχετίζεται αφενός με την κατάλληλη εφαρμογή της γνώσης σε πραγματικές καταστάσεις της καθημερινότητας και αφετέρου με τη δημιουργική εφαρμογή της σε μια καινοτόμα παρέμβαση με βάση τα προσωπικά ενδιαφέροντα, εμπειρίες ή πνευματικές ανησυχίες (Cope & Kalantzis, 2008· Kalantzis & Cope, 2000, 2001).

Εικόνα 1. Μοντέλο παιδαγωγικών προσανατολισμών/γνωσιακών διαδικασιών (ανακτήθηκε από <http://neamathisi.com/learning-by-design/pedagogy>)

Οι φάσεις δε λειτουργούν γραμμικά, αλλά δύνανται να αλληλοσυμπληρώνονται και να αλληλοεπικαλύπτονται κατά τη διδασκαλία (Cope & Kalantzis 2000: 32).

► Η ΠΡΟΤΑΣΗ

Διασύνδεση με Θεματικά Πεδία-Θεματικές Ενότητες του Προγράμματος Σπουδών

Στην πρόταση διασυνδέονται επτά Θεματικά Πεδία-Θεματικές Ενότητες του Προγράμματος Σπουδών των Εικαστικών. Ήτοι:

- Από το 1ο Θεματικό Πεδίο η υπ' αριθ. 1.2 Θεματική Ενότητα «Το σχέδιο, απλές τεχνικές και τα υλικά σχεδίου»,
- Από το 2ο Θεματικό Πεδίο η υπ' αριθ. 2.3 Θεματική Ενότητα «Φως-Τονικότητα-Φωτοσκίαση»,
- Από το 3ο Θεματικό Πεδίο η υπ' αριθ. 3.4 Θεματική Ενότητα «Θέματα εικαστικών τεχνών: Πορτρέτο, ανθρώπινη φιγούρα, Τοπίο, Νεκρή φύση»,
- Από το 4ο Θεματικό Πεδίο η υπ' αριθ. 4.2 Θεματική Ενότητα «Επαφή με το έργο τέχνης μέσω ΤΠΕ, επισκέψεις σε ψηφιακά/εικονικά μουσεία»,
- Από το 5ο Θεματικό Πεδίο η υπ' αριθ. 5.2 Θεματική Ενότητα «Περιγραφή, Ερμηνεία και Κριτική των έργων»,
- Από το 6ο Θεματικό Πεδίο η υπ' αριθ. 6.3: Η ανάγνωση των εικόνων,
- Από το 7ο Θεματικό Πεδίο η υπ' αριθ. 7.2 Θεματική Ενότητα «Εργαλεία εικαστικής διερεύνησης και αναστοχασμού: το εικαστικό σημειωματάριο» (ΥΠΑΙΘ, 2023).

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα-Στόχοι

Καθώς η τέχνη και η Εικαστική Εκπαίδευση διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην προσπάθεια οπτικής άρθρωσης νοημάτων και στην επικοινωνία ιδεών επί διαφόρων θεμάτων, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αποβλέπει στην ανάπτυξη της ικανότητας

επικοινωνίας των συναισθημάτων και των ιδεών των μαθητών/τριών μέσω της δημιουργίας και μελέτης προσωπογραφιών. Ειδικότερα, αποσκοπεί στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών/τριών ως προς:

- (α) τη σχεδίαση προσωπογραφιών (σχεδιαστικές δεξιότητες στην προσωπογραφία *en face* (κατά πρόσωπο) χρησιμοποιώντας άξονα συμμετρίας, ζώνες προσώπου, αναλογίες χαρακτηριστικών προσώπου, φωτοσκίαση (1.2 και 2.3)¹,
- (β) τη διερεύνηση προσωπικών ιδεών και τον αναστοχασμό επί της δημιουργικής διαδικασίας μέσω εικαστικών σημειωματάριων (7.2),
- (γ) την αναγνώριση διαφορετικών τεχνοτροπιών του κειμενικού είδος (*genre*) της προσωπογραφίας στην ιστορία της τέχνης (3.4),
- (δ) την περιγραφή-ανάλυση-ερμηνεία-κρίση προσωπογραφιών (5.2),
- (ε) την αποκωδικοποίηση και αποδόμηση προσωπογραφιών της δημοφιλούς κουλτούρας (6.3),
- στ) την περιήγηση σε πινακοθήκες (επιτόπιες και εικονικές επισκέψεις) για τη διερεύνηση-μελέτη προσωπογραφιών (4.2).

Δομή και Περιεχόμενο ανά ενότητα

Η διδακτική πρόταση αναπτύσσεται σε έξι ενότητες το περιεχόμενο των οποίων αντιστοιχεί στις γνωσιακές διαδικασίες του μοντέλου της Μάθησης μέσω Σχεδιασμού. Ο τίτλος κάθε ενότητας παραπέμπει στο είδος της γνωσιακής διαδικασίας ή των γνωσιακών διαδικασιών δηλαδή του τρόπου που επιδιώκεται να οικοδομηθεί η γνώση και η μάθηση. Σε κάθε ενότητα συμπεριλαμβάνονται δραστηριότητες μελέτης και σχεδίασης προσωπογραφιών. Ο προβλεπόμενος χρόνος ολοκλήρωσης των έξι ενότητων εκτείνεται στις 10 ως 12 διδακτικές ώρες συνολικά. Ακολουθεί αναλυτική περιγραφή του περιεχομένου κάθε ενότητας.

Η 1η ενότητα τιτλοφορείται «Οικείες Εμπειρίες» και εστιάζει στην ανάδυση και στην ανάδειξη των βιωμάτων των μαθητών/τριών (αυθεντικοποίηση της γνώσης) και στην αξιοποίηση προϋπαρχουσών γνώσεων και δεξιοτήτων. Αρχικά οι μαθητές/τριες παρουσιάζουν προσωπογραφίες (1-2 έργα) που διαθέτουν στο σπίτι τους και κομίζουν στην τάξη (π.χ. φωτογραφίες από οικογενειακά λευκώματα, πίνακες ζωγραφικής, προτομές-αγαλματίδια, κάρτες παιγνιδιών, ζωγραφίες παιδιών, νομίσματα, γραμματόσημα) και ακολουθεί συζήτηση (σε μικροομάδες και στην ολομέλεια) που αφορά στη στοχαστική παρατήρηση επί των κομισθισών προσωπογραφιών. Ειδικότερα, εστιάζουν στη σύνδεση του έργου με τον εαυτό, προβαίνουν σε κατηγοριοποίηση ανά είδος τέχνης, στην ανάδειξη του ρόλου που διαδραματίζει κάθε έργο-προσωπογραφία στην καθημερινή μας ζωή. Ακολούθως, οι μαθητές/τριες επιλέγουν 1-2 προσωπογραφίες που ενεργοποίησαν το ενδιαφέρον τους, και κατόπιν προσεκτικής παρατήρησης σχεδιάζουν στο εικαστικό τους σημειωματάριο (β' στόχος).

Η 2η ενότητα έχει τον τίτλο «Νέες Εμπειρίες και νέα ορολογία» και αφορά στην άμεση διδασκαλία της ορολογίας για τη σχεδίαση προσώπου και ταυτοχρόνως της διαδικασίας σχεδίασης. Οι μαθητές/τριες κατόπιν υποδείξεων του/της εκπαιδευτικού μελετούν τον τρόπο απόδοσης προσώπου κατά πρόσωπο (*en face*) ως προς τον άξονα συμμετρίας, τις ζώνες προσώπου, τις αναλογίες χαρακτηριστικών προσώπου, τη φωτοσκίαση και ασκούνται στο εικαστικό τους σημειωματάριο (α' και β' στόχοι). Ως

¹ Οι αριθμοί υποδεικνύουν τη σύνδεση με Θεματικά Πεδία και Θεματικές Ενότητες του Προγράμματος Σπουδών (ΥΠΑΙΘ, 2023). Τα Θεματικά Πεδία-Θεματικές Ενότητες αναφέρονται ανωτέρω «3.1 Διασύνδεση με Θεματικά Πεδία-Θεματικές Ενότητες του Προγράμματος Σπουδών».

συμπληρωματική δραστηριότητα προτείνεται οι μαθητές/τριες να κόψουν στη μέση την εικόνα-φωτογραφία ενός προσώπου (του δικού τους ή κάποιου αγαπημένου προσώπου ή ήρωα ταινίας), να την επικολλήσουν σε χαρτί και να συμπληρώνουν το μισό που λείπει ζωγραφίζοντας με χρωστικό μέσο της επιλογής τους (π.χ. ξυλομπογιές, παστέλ, τέμπερα, μολύβι, κάρβουνο).

Η 3η ενότητα τιτλοφορείται «Νέες εμπειρίες και νέες θεωρίες» και αφορά στην άμεση διδασκαλία ορολογίας για την κατηγοριοποίηση προσωπογραφιών αναλόγως της ιστορικής περιόδου ή/και της τεχνοτροπίας ή/και της κοινωνικής λειτουργίας προσωπογραφιών, ώστε να συνθέσουν εννοιολογικούς χάρτες (γ', δ' και στ' στόχοι). Οι γνωσιακές διαδικασίες αυτής της ενότητας εστιάζουν αφενός στην ανάλυση προσωπογραφιών με λειτουργικό τρόπο (συναγωγή συμπερασμάτων βάσει επαγωγικού συλλογισμού) και αφετέρου στην εφαρμογή γνώσεων-δεξιοτήτων στη σχεδίαση προσώπου. Συγκεκριμένα, οι μαθητές/τριες προβαίνουν σε επιτόπια επίσκεψη στην Πινακοθήκη της πόλης ή σε εικονική (ψηφιακή) περιήγηση σε πινακοθήκες της Ελλάδας και του εξωτερικού για να μελετήσουν προσωπογραφίες διαφορετικών ιστορικών περιόδων, τεχνοτροπιών (π.χ. ακαδημαϊκή τέχνη, μεταϊμπρεσιονισμός, εξπρεσιονισμός, φοβισμός, κυβισμός, υπερρεαλισμός, Φαγιούμ), ποικίλων υλικών (κάρβουνο, παστέλ, ελαιογραφία, μεικτή τεχνική) και κοινωνικών λειτουργιών (π.χ. αγιογραφία, δήλωση ταυτότητας-κοινωνικής τάξης, υπόμνηση γεγονότος). Εναλλακτικά, επισκέπτονται εκ του σύνεγγυς την εικαστική έκθεση ή το εργαστήριο καλλιτέχνη της περιοχής τους ή τα γλυπτά σε δημόσιο χώρο. Παράλληλα, αξιοποιώντας ψηφιακούς πόρους (π.χ. υπολογιστές, βιντεοπροβολέα) μελετούν έργα επιλεγμένα από τον/την εκπαιδευτικό. Εργάζονται σε ομάδες και με κλείδα παρατήρησης μελετούν τις προσωπογραφίες ως προς την ιδέα ή το συναίσθημα που αποδίδει ή ενεργοποιεί, την οπτική γωνία (κατά πρόσωπο, κατατομή), την τεχνοτροπία, το υλικό, τη σχέση του εικονιζόμενου προσώπου με τον/την καλλιτέχνη (π.χ. αυτοπροσωπογραφία, κατά παραγγελία, ελεύθερη επιλογή καλλιτέχνη), τη διαφορετική κοινωνική λειτουργία και προβαίνουν σε κατηγοριοποιήσεις, γενικεύσεις, αναζητούν σχέσεις. Στη συνέχεια οι μαθητές/τριες επιλέγουν προσωπογραφίες διαφορετικών κατηγοριών που τους ενεργοποίησαν το ενδιαφέρον, και κατόπιν προσεκτικής παρατήρησης σχεδιάζουν στο εικαστικό τους σημειωματάριο (α' και β' στόχοι).

Η 4η ενότητα έχει τον τίτλο «Νέες εμπειρίες και νέες αναλύσεις» αφορά στην αποκωδικοποίηση και αποδόμηση προσωπογραφιών της δημοφιλούς κουλτούρας (ε' στόχος). Οι γνωσιακές διαδικασίες αυτής της ενότητας εστιάζουν αφενός στην ανάλυση προσωπογραφιών με κριτικό τρόπο (αξιολόγηση της προσωπικής οπτικής ή της οπτικής των άλλων, αποκάλυψη στερεοτύπων ή όσων αποσιωπώνται) και αφετέρου στην εφαρμογή γνώσεων-δεξιοτήτων στη σχεδίαση προσώπου. Οι μαθητές/τριες αποδομούν προσωπογραφίες της δημοφιλούς κουλτούρας μελετώντας διαφορετικά είδη όπως ψηφιακές αυτοφωτογραφίες (selfie), γιγαντοαφίσες (billboard) διαφήμισης προϊόντων, έντυπες εικόνες διαφημίσεων, κόμικς, γελοιογραφίες, πολιτικά πορτρέτα (π.χ. υποψηφίων βουλευτών), εικονογράφηση χαρακτήρων λογοτεχνικού βιβλίου. Εργάζονται σε ομάδες και αξιοποιώντας Στρατηγικές της Έντεχνης Σκέψης (Artful Thinking) μελετούν τις προσωπογραφίες ως προς την ιδέα ή το συναίσθημα που αποδίδει ή ενεργοποιεί, την οπτική γωνία (κατά πρόσωπο, κατατομή), την τεχνοτροπία, το υλικό, τη σχέση του εικονιζόμενου προσώπου με τον/την καλλιτέχνη, τη διαφορετική κοινωνική λειτουργία της προσωπογραφίας, και προβαίνουν σε κατηγοριοποιήσεις, γενικεύσεις, αναζητούν σχέσεις. Δημιουργούν προσωπογραφίες δυο τουλάχιστον

διαφορετικών ειδών-κοινωνικών λειτουργιών της επιλογής τους (π.χ. διαφήμιση και γελοιογραφία) (α΄ και β΄ στόχοι).

Η 5η ενότητα τιτλοφορείται «Δημιουργίες και Δημιουργίες» και εστιάζει σε γνωσιακές διαδικασίες εφαρμογής (εφαρμογή με κατάλληλο και με δημιουργικό τρόπο) των γνώσεων και δεξιοτήτων στη σχεδίαση προσώπων με σκοπό την ενσυνείδητη επικοινωνία ιδεών (α΄ και β΄ στόχοι). Οι μαθητές/τριες δημιουργούν αυτοπροσωπογραφία (με τη χρήση καθρέφτη) με τεχνοτροπία, τεχνική και υλικά της επιλογής τους. Εναλλακτικά ή επιπροσθέτως, δημιουργούν προσωπογραφίες με την τεχνική της μονοτυπίας χρησιμοποιώντας ως μήτρα μια επίπεδη, λεία και μη απορροφητική επιφάνεια. Εναλλακτικά ή επιπροσθέτως, δημιουργούν ή φωτογραφίζουν ένα πρόσωπο (οικείο ή άγνωστο). Στη συνέχεια εκτυπώνουν τη φωτογραφία σε ένα ή περισσότερα μεγέθη και επεμβαίνουν επί της εκτυπωμένης εικόνας μετασχηματίζοντας τη δομή ή/και τις αναλογίες του προσώπου ή/και επικολλώντας υλικά της επιλογής τους επιδιώκοντας να εκφράσουν ιδέες και συναισθήματα.

Η 6η ενότητα έχει τον τίτλο «Δημιουργίες και Αποτιμήσεις» και αφορά σε όλους τους στόχους που ετέθησαν στις προηγούμενες ενότητες λειτουργώντας ως αθροιστική αξιολόγηση της επίτευξης τους από κάθε μαθητή/τρια. Συγκεκριμένα, οι μαθητές/τριες επιλέγουν μερικές από τις προσωπογραφίες που δημιούργησαν και σημειώνουν στο εικαστικό τους ημερολόγιο σύντομα σχόλια σχετικά με τις προθέσεις και τις εικαστικές τους επιλογές. Στη συνέχεια, οργανώνουν ομαδική έκθεση των επιλεγμένων έργων τους σε χώρο του σχολείου ή της κοινότητας. Κατά τη διάρκεια της έκθεσης οι μαθητές/τριες (εθελοντικά) δημιουργούν με μολύβι γρήγορα σκίτσα των επισκεπτών/τριών της έκθεσης που εκφράζουν τέτοια επιθυμία, και τους τα χαρίζουν (υπογεγραμμένα βεβαίως...).

► ANTI ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η προσωπογραφία διαδραματίζει ποικίλους ρόλους σε κάθε κοινωνία. Πρωτίστως όμως, ως απεικόνιση του προσώπου ενός ατόμου, αναπαριστά και επικοινωνεί στοιχεία της ταυτότητας του απεικονιζόμενου προσώπου, της εικαστικής θεώρησης που υιοθέτησε ο καλλιτέχνης που την φιλοτέχνησε και το άτομο που την επέλεξε για να εκθέσει το έργο σε δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο. Η συνάντηση των μαθητών/τριών με τις προσωπογραφίες στον χωροχρόνο (στο άλλοτε και στο σήμερα, στο εδώ και στο αλλού) και η δημιουργία προσωπογραφιών από τους ίδιους/τις ίδιες, τοποθετεί το πρόσωπο στο κέντρο της μελέτης του ανθρώπου ενισχύοντας την ορατότητα του εαυτού και των άλλων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Baudelaire, Ch. (1986). *Écrits Esthétiques*, Paris: Union générale des éditions.
 Chapman, L. (1993). *Διδακτική της τέχνης*. Αθήνα: Νεφέλη.
 Cope, B. & Kalantzis, M. (2008). *'Multiliteracies': New Literacies, New Learning*.
 Retrieved from <http://newlearningonline.com/files/2009/03/M-litsPaper13Apr08.pdf>
 Cumming, L. (2009). *A face to the world*. London: Harper Press.

- Darts, D. (2006). Head Game\$™: Engaging popular vi\$ual ©ulture. In P. Duncum (Ed.), *Visual culture in the art class: Case studies*. Reston, VA: National Art Education Association. 99-108.
- Duncum, P. (2005). Visual Culture Art Education: Why, what and how. In R. Hickman (Ed.), *Critical studies in Art & Design Education*. Bristol, UK & Portland, OR: Intellect Books, 151-162.
- Duncum, P. (Ed.) (2006). Introduction: Visual Culture as a work in progress. In P. Duncum, (Ed.), *Visual Culture in the Art Class: Case Studies*. Reston, VA: National Art Education Association, ix-xviii.
- Duncum, P. (2009). Visual culture in Art Education, circa 2009. *Visual Arts Research* 35(1), 64-75.
- Freedman, K. (2003). *Teaching visual culture*. New York & London: Teachers College Columbia University.
- Freedman, K., & Stuhr, P. (2004). Curriculum change for the 21st century: visual culture in art education. In E. Eisner & M. D. Day (Eds.), *Handbook of research and policy in art education*. Mahwah, NJ & London: Lawrence Erlbaum Associates, 815-828.
- Kharod, K. (2006). Using cultural and gender studies questioning methods in grade four: An interdisciplinary approach. In P. Duncum (Ed.), *Visual culture in the art class: Case studies*. Reston, VA: National Art Education Association, 32-39.
- Kalantzis, M., & Cope, B. (2000). *Multiliteracies: The Design of Social Futures*. London: Palmer Press.
- Kalantzis, M., & Cope, B. (2001). Multiliteracies. A framework for Action. In M. Kalantzis & B. Cope (Eds.), *Transformations in Language and Learning: Perspectives on Multiliteracies*. Australia: Common Ground, 19-32.
- Kalantzis, M., & Cope B. (2012). *New Learning: Elements of a Science of Education*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Marshall, J. (2005). Connecting art, learning, and creativity: A case for curriculum integration. *Studies in Art Education*, 46(3), 227-241.
- Plummer-Rohloff, R. (2006). Beyond the circus: Grounding a visual culture pedagogy. In P. Duncum (Ed.), *Visual culture in the art class: Case studies*. Reston, VA: National Art Education Association, 65-72.
- Rose, G. (2007). *Visual methodologies*. London: Sage.
- Savage, S. L. (2006). Analyzing advertising: Using denotation and connotation to promote active seeing. In P. Duncum (Ed), *Visual Culture in the Art Class: Case Studies*. Reston, VA: National Art Education Association, 172-177.
- Schonmann, S. (2016). Making sense of art education: Wrestling with two critical myths in the field. In A. B. Sæbø (Ed.), *International yearbook for research in arts education, vol. 4*. Münster & New York: Waxmann, 21-30.
- Staikidis, K., & Higgins, W. (2006). Visual culture in Mr. Higgins' fifth grade art classroom. In P. Duncum (Ed.), *Visual Culture in the Art Class: Case Studies*. Reston, VA: National Art Education Association, 12-23.
- Sullivan, G. (2002). Ideas and teaching: Making meaning from contemporary art. In Y. Gaudelius, & P. Speirs (Eds.), *Contemporary issues in art education*. New Jersey, NJ: Pearson Education, 23-38.
- Wightman, W. (2006). Making the familiar "unfamiliar": Kmart™, consumer aesthetics, and art education. In P. Duncum (Ed.), *Visual culture in the art classroom: Case studies*. Reston, VA: National Art Education Association, 126-134.

- Λαμπράκη-Πλάκα, Μ. (Επιμ.). (2001). *Τέσσερις Αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου.
- Πασχαλίδης, Γ. (2019). Σέλφι: αυτο(ανα)παράσταση στην ψηφιακή εποχή. Στο Ο. Καϊάφα (Επιμ.), *Περιπέτειες του Ιδιωτικού στη Μεταπολιτευτική Ελλάδα, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου*. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 99-278. Ανακτήθηκε από https://www.academia.edu/41370368/Selfies_%CE%91%CF%85%CF%84%CE%BF_%CE%B1%CE%BD%CE%B1_%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CF%88%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE_%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE
- ΥΠΑΙΘ (2023). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των Εικαστικών στο Δημοτικό Σχολείο* (ΥΑ 49989/Δ1/ΦΕΚ 3024_8-05-2023). Ανακτήθηκε από <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-pronoli>
- Φακίδου, Α. (2021). Παιδαγωγική του Οπτικού Πολιτισμού: σχεδιασμός προγράμματος για την ανάπτυξη δεξιοτήτων οπτικού κριτικού γραμματισμού σε μαθητές/τριες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο Ε. Κανταρτζή, Γ. Παπαδημητρίου, Χ. Κωσταρής (Επιμ.), *Ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, της δημιουργικότητας και της καινοτομίας Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου Εκπαίδευσης στον 21ο αιώνα. Τόμος Ε΄*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Διάσωσης Σχολικού Υλικού, 635-645.